

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

**Bilingvismus v moderním světě
se zvláštním zaměřením na jeho projevy
v českém prostředí**

KamillaMukhametzyanova

Vedoucí práce: **PhDr. AnaAdamovičová, Ph.D.**

Praha 2018

Poděkování

Velké poděkování patří zejména PhDr. Aně Adamovičové, Ph.D. za obrovskou pomoc, odborné vedení, cenné rady a ochotu během přípravy a zpracování této práce. Dále děkuji všem účastníkům výzkumného šetření, kteří mi věnovali svůj čas při vyplňování dotazníků. Konečně velké díky patří mým rodičům a příteli za podporu po dobu mého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 01.08.2018

Kamilla Mukhametzyanova

Abstrakt

Tato bakalářská práce se věnuje bilingvistice – tématu, které je v současném světě velmi aktuální. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Cílem teoretické části je vymezit základní pojem bilingvistice, popsat typy bilingvistice a popsat dvojjazyčnost v moderním světě. V empirické části je proveden výzkum ve formě dvou dotazníků. Dotazníky vyplnili jak rodiče bilingvních osob, tak samotní bilingvisté. Na základě takto získaných informací je zmapována dnešní situace bilingvních rodin v České republice.

Klíčová slova: bilingvistice, bilingvní rodina, dvojjazyčné vzdělávání, osvojování prvního a druhého jazyka, rodilý mluvčí

Abstract

The subject of this bachelor thesis is bilingualism, which is very current in the modern world. The thesis is divided into the theoretical and practical part. The aim of the theoretical part is to define the basic concept of bilingualism, to describe the types of bilingualism and to describe bilingualism in modernism world. In the empirical part research is carried out in the form of a questionnaires. The questionnaires were filled in by parents of bilingual persons and bilingual persons. Based on this information, the situation of bilingual families in the Czech Republic is determined.

Keywords: bilingualism, bilingual family, bilingual education, first and second-language acquisition, native speaker

Obsah

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1. Jazyk jako prostředek komunikace.....	9
1.1 Vznik jazyka.....	9
1.2 Jazyk v moderním světě.....	10
2. Význam slov diglosie a bilingvismus. Základní pojmy a typ bilingvizmu.....	11
2.1 Významy slov diglosie a bilingvismus.....	11
2.2 Základní definice a koncepce dvojjazyčnosti.....	12
2.3 Druhy bilingvizmu.....	13
2.4 Jak se člověk stává bilingvním?	15
3. Bilingvismus v užším a širším slova smyslu v současném světě.....	16
3.1 Dvojjazyčné vzdělávání v moderním světě.....	16
3.2 Bilingvní (dvojjazyčná) výchova	18
3.3 Výhody bilingvizmu	21
II. EMPIRICKÁ ČÁST	24
4. Výzkum	25
4.1 Metodika výzkumu	25
4.2 Výzkumný vzorek.....	25
4.3 Dotazník pro rodiče bilingvních osob	26
4.4 Seznam dotazovaných rodin.....	27
4.5 Krátká informace o dotazovaných rodinách:	28
4.6 Charakteristika dotazovaných dětí.....	31
4.7 Dotazník pro bilingvisty dorostového a mladistvého věku.....	38
4.8 Krátká charakteristika 5 dospělých bilingvistů.....	41
4.9 Výsledky průzkumu dospělých bilingvistů.....	43
4.10 Shrnutí výzkumu.....	46

ZÁVĚR.....	48
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	49

„Jiný jazyk je jiný pohled na svět.“

– Fellini

Úvod

Problém dvojjazyčnosti byl vždy jedním z nejzajímavějších problémů moderní lingvistiky. Fenomén dvojjazyčnosti je složitý jev, který je předmětem výzkumu různých věd jako je lingvistika, psychologie, metodika výuky cizích jazyků apod.

V souvislosti s aktivním rozvojem mezilidských kontaktů v moderním světě znalost cizích jazyků je nezbytná. Politické, sociální, ekonomické, duchovní a jiné důvody nutí lidi změnit svůj život a učit se další jazyky. Vzhledem k tomu, že bilingvismus jako komunikační fenomén je rozšířeným jevem v dnešní době, naléhavost studia tohoto problému se dnes nejen nezmenšuje, ale naopak vzrůstá. Procesy globalizace nevyhnutelně vedou vědce nejen k uznání dvojjazyčnosti jako společenského a psycholingvistického jevu moderní doby, ale také k pokusům o novou organizaci dvojjazyčného vzdělávání.

Jedno pěkné a známé přísloví říká, že kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem. Autorství tohoto přísloví se někdy připisuje J. A. Komenskému. Znalost jakéhokoli dalšího cizího jazyka Vás činí novou osobou, obohacenou novou kulturou a zvyky země, kde se mluví tímto jazykem. Jazyk je kultura. Informace obsažené v něm z různých sfér rozšiřují naše duchovní přehledy, dávají pochopení univerzálních hodnot. Čím více jazyků umíte, tím jste bohatší, tím více jste vzdělaní a erudovaní.

Otevření hranic poskytlo možnost stěhování obyvatelstva a tento fakt způsobil zvýšení počtu smíšených manželství po celém světě. V současné době je stále více a více rodin, ve kterých jsou mateřskou řečí partnerů dva různé jazyky.

Vybrala jsem si toto téma, protože jej považuji v dnešní době vzhledem k výše uvedeným skutečnostem za velice aktuální. Ve svém životě jsem poznala hodně bilingvních rodin a s některými z nich komunikuji i dodnes. Vždycky mě bavily jazyky a chtěla bych své dítě také vychovat bilingvně. Znalost dalších jazyků bude vždy poptávána, zejména v současné době,

kdy je možné svobodně překračovat hranice států a znalost jiných jazyků pomůže úspěšně vykonávat jakoukoliv profesní činnost.

Tato diplomová práce je věnována zdůraznění významu dvojjazyčnosti v moderním světě, zejména v České republice. První kapitola se zabývá vznikem jazyka. Další kapitoly se věnují významu slova bilingvismus, typům a výhodám dvojjazyčnosti. Cílem práce je popis různých typů bilingvismu a vlivu dvojjazyčnosti na vývoj jedince. Teoretická část podává ucelený přehled o bilingvismu jako takovém. Cílem výzkumné části této práce je zjistit vliv bilingvismu na rodinu a zachycení zkušenosti respondentů na bilingvismus.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Jazyk jako prostředek komunikace

1.1 Vznik jazyka

V této podkapitole stručně zmíníme vznik jazyka, neboť pojednávat o dvojjazyčnosti, aniž si vysvětlíme, jak jazyk vznikl, postrádá smysl. Podle definice, kterou uvádí přední český lingvista František Čermák (nar. 1940) v knize Jazyk a jazykověda, je jazyk „systém sloužící jako základní prostředek lidské komunikace“ (Čermák 1994:11). V moderní době si nelze představit chod společnosti a vývoj jedince bez jazyka. Z tohoto důvodu je vznik jazyka nejdůležitější událostí lidské evoluce na cestě od opice k homo sapiens. Vznik jazyka zůstává jedním z největších tajemství vědy o původu člověka.

Všechny jazyky lidstva jsou prostředkem komunikace mezi lidmi; jejich struktura a fungování jsou určeny strukturou a fungováním lidského mozku, řečových orgánů a sluchu, které všichni lidé mají skoro stejné. Vznik a rozvoj jazyků závisí také na společných základních předpokladech sociálně-ekonomického a kulturně-historického rozvoje všech národů. Proto ve vývoji a životě různých jazyků platí obecné zákonitosti. Teoretickými problémy jazyka ve starověku a ve středověku se zabývali filozofové a logici. Středem jejich pozornosti byl problém původu jazyka. Vědci starověké Indie uznávali božský původ jazyka. Ve starověkém Řecku se diskutovalo o tom, zda je to slovo, které se narodilo s věcí. Anebo slovo bylo vytvořeno člověkem, který tyto věci pojmenovává.

Řada známých vědců identifikovala několik tradičních hypotéz o původu jazyka, které uvádíme níže. Podle onomatopoické hypotézy jazyk vznikl tím, že člověk začal napodobovat různé zvuky přírody, výkřiky zvířat atd.

Interjekční hypotéza je založena na skutečnosti, že zvuková stránka jazyka pochází z bezděčných výkřiků osoby v procesu pracovní činnosti nebo lovu.

Podle *zvukově-symbolické hypotézy* při vzniku jazyka velkou rolí hrála zvuková symbolika – nevědomě zachycené spojení zvuků s určitými vlastnostmi nebo rysy předmětů.

Znaková hypotéza vychází z toho, že zvukovému jazyku předcházela řeč znaková.

Vědci se domnívají, že všechny tyto hypotézy mají právo na existenci. A jsou potvrzeny fakty jazyka, výzkumy antropologů a pozorování, jak se formuje řeč dítěte v ontogenezi. Výzkumy systému komunikace antropoidních opic nabádají k předložení přírodní hypotézy o vzniku jazyka. Jazyk vznikl evolucí. Komunikační systém zahrnuje gesta, mimické signály a zvuky, které mají emocionální povahu. Všechny tyto prostředky komunikace se projevují v jazyce moderního člověka. Můžeme to dobře vidět na příkladu formování řeči u dítěte, jak už bylo uvedeno. Nejprve v projevu dítěte převládají gesta, mimické signály, a pak se postupně čím dál více objevují artikulovaná slova. Na základě výše uvedených hypotéz lze konstatovat, že žádná z předložených hypotéz není v podstatě v rozporu s hypotézou o přirozeném vzniku jazyka. Naopak tuto hypotézu doplňují a odhalují možné způsoby postupného vývoje jazyka u člověka.

1.2 Jazyk v moderním světě

Pochopit podstatu jazyka nám pomohl známý německý lingvista August Schleicher. Udělal hodně pro srovnávací historické zkoumání indoevropských jazyků. Vytvořil teorii o přirozeném organismu lidské řeči, který se rodí, roste, stárne a umírá jako živá bytost. Na základě myšlenek Charlese Darwina Schleicher věřil, že jazykové organismy jsou rozděleny jako zvířata na rodiny, rody, druhy, poddruhy a jednotlivce. Jednotlivé jazyky se protínají a bojují za svou existenci. Z jednoho jazyka může vyrůst, jako z kořene, spousta nových organismů.

Slavný ruský lingvista V.A. Plungyan se domnívá, že na zemi je nejméně pět tisíc jazyků. Přesné číslo však nelze určit. Jedním z důvodů je často nejasná hranice mezi jazykem a dialektem. Existují světové jazyky používané miliony lidí. A také jsou malé jazyky, například jazyky pro necelých tisíc mluvčích anebo dokonce sto lidí. Malé jazyky těžce přežívají mezi početnějšími sousedy: jsou na pokraji vyhynutí. S každou další generací lidí se počet mluvčích snižuje. Postupně se začleňují do jiného, rozšířenějšího jazyka svých sousedů až do chvíle, kdy jazyk nemá ani jednoho mluvčího. Takovým způsobem zaniklo mnoho jazyků. Lingvisté po celém světě se usilovně pokoušejí popsat takové jazyky, protože každý jazyk je jedinečný. Na druhou stranu více než polovina všech obyvatel naší planety mluví jedním z pěti největších jazyků světa. Mezi největší světové jazyky patří také

jazyky, kterými mluví více než dvě stě milionů lidí. Jsou to: čínština –více než miliarda mluvčích; anglický jazyk – více než čtyři sta milionů; španělština – více než tři sta milionů; hindština asi tři sta milionů; ruština – více než dvě stě padesát milionů mluvčích. Kromě toho existují jazyky blízké světovým. Používají je sto až dvě stě milionů lidí. Mezi ně patří např. arabština, portugalština, indonézština, bengálština, japonština, němčina a francouzština.

Z výše uvedeného vidíme, že bez jazyka není komunikace, bez komunikace neexistuje společnost, bez společnosti nemůže existovat sociální, kulturní, myslící a moderní osoba. Ale samozřejmě pouze v našem mateřském jazyku se cítíme jako doma, mateřština nám dává zázemí a zaručuje nám mnohem více než jen možnost komunikovat. Dává nám pocit bezpečí a klidu. Náš mateřský jazyk je znakem našeho původu, znakem naší kultury.

2. Význam slov diglosie a bilingvismus. Základní pojmy a typy bilingvismu.

2.1 Významy slov diglosie a bilingvismus

V této podkapitole blíže osvětlíme dva lingvistické pojmy: diglosii a bilingvismus. Je příznačné, že oba mají stejný význam: "dvojjazyčnost". První slovo se skládá z řeckých kořenů, zatímco druhé z latinských. Přesto se oba vyznačují zásadními rozdíly, které je zde potřeba vysvětlit. Termín bilingvismus pochází z latinského základu bilinguis, což znamená dvojjazyčnost, a podle Encyklopedického slovníku češtiny je chápán jako „schopnost užívat dva jazyky, popřípadě více jazyků“ (Karlík, P. 2002:53). Akademický slovník cizích slov definuje bilingvismus takto: „aktivní užívání dvou jazyků (zpravidla mateřského a cizího) společností nebo jednotlivcem“ (Petráčková, V. – Kraus, J. 1995: 38). Dvojjazyčnost může mít různý původ, právě toto zjištění se stalo jedním z prvních objevů, které učinila sociolingvistika. Jednak se vyskytují dvojjazyční lidé, jednak také existují dvojjazyčné státy, např. Kanada, Belgie, Švýcarsko, Finsko. Máme-li na mysli dvojjazyčnost v tomto druhém případě, k tomuto pojmu se úzce váže další termín, a sice diglosie.

Diglosie je jazykový jev, který se může vyskytnout pouze ve dvojjazyčném státě. Při diglosii jazyk stojící na nejvyšší úrovni brání druhému jazyku, aby se dostal na stejnou komunikační úroveň. Vznikají celé zóny, ve kterých lze použít pouze ten "vyšší" jazyk: v písemné

komunikaci, při modlitbách či zpěvu písní. Jinými slovy, ve společnosti koexistují dva jazyky nebo dvě formy jednoho jazyka aplikované v různých funkčních sférách. Například francouzština a ruština v ruské šlechtické společnosti v 18. století nebo různé formy jednoho jazyka – spisovný jazyk a dialekt. Na rozdíl od diglosie, bilingvismus je dvojjazyčnost individuální osoby. Pokud člověk ovládá dva jazyky stejně dobře, je považován za dvojjazyčného mluvčího. Je třeba rozlišovat mezi dvojjazyčností a perfektním ovládnutím dalšího jazyka. Pokud se například naučíte anglicky (dokonce velmi, velmi dobře), nebudete automaticky považováni za dvojjazyčného mluvčího. Tady nejde o to, že mluvíte anglicky hůř než Britové, Američané, Australané nebo Kanadčané. Jednou z podmínek dvojjazyčnosti je neustálé používat dva jazyky v každodenním životě. Například doma mluvit jedním jazykem a na ulici, v obchodě, v práci – druhým. A zároveň snadno, bez obtíží přecházet z jednoho jazyka do druhého.

Plungyan také ve své práci vysvětluje, že navzdory tomu, že diglosie vyžaduje, aby se člověk naučil jeden jazyk pro jeden účel a jiný jazyk pro jiný, to vůbec neznamená, že jsou všichni lidé v takovéto zemi dvojjazyční. Záleží na tom, v jakém prostředí se ta, která osoba pohybuje. A může žít celý svůj život, aniž by musela cítit potřebu proniknout do těch oblastí, kde převládá "druhý" jazyk. To bylo zvláště patrné ve středověkých státech, kde byli lidé výrazněji rozděleni do tříd a skupin, a dokonce i podle oblečení bylo možné okamžitě rozlišit rolníka od obchodníka, vojáka od dvořana.

2.2 Základní definice a koncepce dvojjazyčnosti

Podle pozorování mnoha vědců bilingvismus se začal zkoumat na konci 19. století, ale jako společenský jev má kořeny už ve středověku: směs jazyků dobyvatelů a poražených v dobytých územích. Byl rozšířený názor, že bilingvní vzdělání má za následek zaostalost ve vyjadřovacích i poznávacích schopnostech člověka. Že tak jako dítě může mít jenom jednu matku, i člověk může mít jenom jeden mateřský jazyk. A pokud by se muselo naučit dva a více jazyků, nebylo by schopno zvládnout ani jeden z nich. (Štefánik, Jozef 2000:13).

S rozvojem lingvistického myšlení na konci 19. století se bilingvismus však stává předmětem studia teorie lingvistiky. Bilingvismus jako fenomén existující již dlouhou dobu stále více přitahuje pozornost lingvistů z celého světa.

Navzdory tomu, že existuje mnoho definic bilingvismu, převážná většina autorů interpretuje pojem bilingvismus jako schopnost člověka mluvit a myslet ve dvou jazycích.

U. Weinreich označuje bilingvismus za „střídavé užívání dvou jazyků.“ (Вайнрайх, У. 1972: 25-60). Také Weinreich ve svých dílech poznamenal, že řečové chování různých bilingvních osob je velmi odlišné, někteří z nich ovládají několik cizích jazyků na úrovni mateřského jazyka. Jiní naopak mluví druhým jazykem trochu hůř. Někteří v závislosti na situaci snadno přecházejí z jednoho jazyka do druhého, jiní to dělají s velkými obtížemi. Jedna a tatáž osoba se může v různých situacích dvojjazyčnosti chovat různě.

Baker definoval bilingvismus takto: „Bilingvismus (je) schopnost ovládat dva jazyky na úrovni rodilého mluvčího. Nelze samozřejmě definovat stupeň dokonalosti, na kterém se z nerodilého mluvčího stává bilingvista: rozlišení je relativní“ (Baker, C. 1988:40).

Akademický slovník cizích slov definuje bilingvismus následovně: „aktivní užívání dvou jazyků (zpravidla mateřského a cizího) společností nebo jednotlivcem“ (Petráčková, V. – Kraus, J. 1995:38).

Jiří Černý ve své knize Úvod do studia jazyka uvedl, že „bilingvismus je dokonalá znalost dvou jazyků jednotlivců, kteří vedle svého mateřského jazyka dokonale ovládají také některý cizí jazyk“ (Černý, J. 1998:206).

Vezmeme-li v úvahu výše uvedené názory, vidíme, že v odborné literatuře neexistuje jediné a vždy jednotné chápání bilingvismu a že se termínem bilingvismus někdy označují různé pojmy. V této práci za *bilingvismus v užším slova smyslu* budeme považovat přirozené užívání dvou jazyků od narození. Lze ho dále členit na různé podtypy, jak vysvětlíme v další podkapitole. Termín dvojjazyčnost či vícejazyčnost, respektive *bilingvismus v širším slova smyslu* pak budeme hlavně vztahovat na osvojení dalšího jazyka i v umělém prostředí (výchovné zařízení).

2.3 Druhy bilingvismu

V předchozích podkapitolách jsme upozornili na to, že mezi lingvisty neexistuje shoda v chápání dvojjazyčnosti, což mimo jiné vyvolalo řadu typů bilingvismu. V této části zdůrazníme hlavní typy bilingvismu z pohledu vědců. Každá literatura uvádí vlastní

kategorizaci bilingvismu. Zde uvedeme podle našeho názoru nejpodstatnější kategorie, které přispějí k pochopení odlišnosti bilingvistů.

Národní dvojjazyčnost se chápe jako koexistence dvou jazyků v rámci jednoho jazykového kolektivu, který tyto jazyky používá v různých komunikačních sférách v závislosti na sociální situaci.

Rozlišuje se **individuální bilingvismus**, což znamená, že bilingvní jsou pouze jednotlivci. A **kolektivní bilingvismus**, což je situace, kdy téměř všichni členové společnosti jsou bilingvní. Vyskytuje se v zemích, které mají více oficiálních jazyků.

Dle věku, ve kterém bylo dítě vystaveno dalším jazykům, rozlišujeme **simultánní** (současný) a **sekvenční** (sukcesivní, postupný) bilingvismus.

Bilingvismus simultánní znamená, že se jedinec oba jazyky učí ve stejnou dobu. **Bilingvismus sekvenční** znamená osvojení druhého jazyka až po třetím roce věku. Jedná se o jedince, který má osvojený jeden jazyk na vysoké úrovni a postupně se dostává k osvojování druhého jazyka.

Podle způsobu osvojení jazyků můžeme rozdělit bilingvismus na **přirozený** a **umělý**. Pokud jsou otec a matka nositeli různých jazyků a dítě slyší řeč od narození ve dvou jazycích, takovým způsobem rodiče vytvářejí podmínky pro přirozený bilingvismus. Jsou-li však rodiče dítěte rodilými mluvčími jenom jednoho jazyka, ale chtějí, aby dítě bylo dvojjazyčné, v tomto případě jde o umělou dvojjazyčnost.

Dále lze rozlišit **vyvážený** a **dominantní** bilingvismus. Vyvážený bilingvismus označuje rovnoměrné osvojení obou jazyků na stejné úrovni, dominantní bilingvismus naopak charakterizuje nevyrovnanou znalost dvou jazyků, z nichž jeden výrazně převládá. Častější je však bilingvismus dominantní, kdy například dospělá osoba v pracovním procesu používá výhradně anglický či jiný cizí jazyk, v domácím prostředí a při běžné každodenní komunikaci naopak používá jazyk český.

Věk jedince, ve kterém si osvojuje oba jazyky, může vést ke značným rozdílům, ke specifikaci např. **raný** nebo **pozdní** bilingvismus. Nejčastější typ dvojjazyčnosti je právě ten, kdy dochází k osvojování obou jazyků souběžně již od narození. Raný bilingvismus je tedy převážně simultánní. Jako sukcesivní neboli pozdní bilingvismus nazýváme typ dvojjazyčnosti, kdy si dítě nejprve osvojí jazyk, kterým hovoří oba rodiče (přestože je to

pouze pro jednoho z nich jazyk mateřský) a teprve později jazyk druhý, který je používán ve škole, v prostředí, v němž rodina žije, nebo druhým z rodičů. Bez ohledu na to i člověk, který si osvojí druhý jazyk až později, může přitom dosáhnout stejné jazykové úrovně jako člověk, který je bilingvní od narození, a lze ho tedy též považovat za bilingvního mluvčího.

U bilingvních osob se často vyskytuje jev pojmenovaný jako *přepínání kódů*. Přepínání kódů umožňuje dospělým bilingvním jedincům vyjádřit některé složitější myšlenky nebo emoce v jazyce, který to umožňuje lépe. Přitom jsou oba jazyky kombinovány specifickým způsobem a zároveň tak, že neporušují žádná gramatická pravidla ani jednoho z nich.

Další jev, který se vyskytuje u bilingvních osob, je *míchání jazyků*. Je to fáze v řečovém vývoji bilingvního jedince, kdy člověk v rámci komunikace v jednom jazyce použije slovo či slova jazyka druhého. Zde někdy ovšem jde i o gramatické struktury, obzvláště jsou-li oba jazyky příbuzné. Toto je jedním z úskalí, s nimiž se bilingvní jedinci musí vypořádat a zpravidla do značné míry časem mizí, užívají-li oba jazyky stejně často a důsledně. Může se naopak i prohloubit, pokud jeden z jazyků začnou užívat méně. Velmi často se i v dospělém věku mohou v jednom z jazyků vyskytovat různé mezery v slovní zásobě – dominantní jazyk se používá ve škole, v práci, v komunikaci s úřady, a tudíž ekvivalentní termíny z těchto okruhů si bilingvní osoba v druhém jazyce nevybaví, protože je nemá zažité. Pokud na tom vědomě nepracuje, tato skutečnost vede k dalšímu míchání jazyků.

2.4 Jak se člověk stává bilingvním?

K bilingvistu může osoba přijít nejčastěji těmito dvěma způsoby:

- narodí se do rodiny, kde rodiče mluví dvěma jazyky, přičemž jazyk jednoho z rodičů je zpravidla, i když ne nutně, i jazykem, v němž rodina žije. V tomto případě si oba jazykové systémy osvojuje paralelně;
- ocitne se jako dítě emigrantů, kdy doma převládá původní jazyk, ale ve škole a s kamarády mluví jazykem země, v níž žijí (Braunová, D. 1997:1).

3. Bilingvismus v užším a širším slova smyslu v současném světě

3.1 Dvojjazyčné vzdělávání v moderním světě

V současném světě se cizích jazyků, hlavně angličtiny, díky stálému růstu počtu lidí, kteří hovoří několika jazyky, stala jakýmsi fenoménem naší doby. Zároveň je pozornost věnována fenoménu bilingvismu v užším slova smyslu, jenž v současné době též široce zkoumán odborníky z různých vědních oborů, včetně vědců z oblasti speciální pedagogiky. S trocha nadsázky by se dalo říci, že je znalost alespoň jednoho cizího jazyka v moderním světě je podmínkou života; všechny změny, ke kterým došlo v naší společnosti v posledních letech – rozšíření vědeckých, obchodních a kulturních kontaktů, rozsah masových médií, obrovský objem vědeckých a technických informací – jsou atributem naší doby a vyžadují znalost cizích jazyků.

21. století představuje novou etapu rozvoje moderní společnosti. Rychlé rozvíjení mezinárodních vztahů vede k úzké interakci různých kultur a civilizací. Ve světě existuje jen málo míst, kde lidé ve svém životě čelí pouze jedinému jazyku. Televize, média, internet pronikají všude a s nimi pronikají i další formy komunikace. Lidé cestují, migrují, pokoušejí se přizpůsobit se novému prostředí, porozumět vlastnostem života jinde, cizí jazyky jsou v mnoha zemích zahrnuty do minimálních školních a vysokoškolských vzdělávacích programů a docela často se jazyk vzdělávání liší od mateřského jazyka studentů. Bez znalosti jiného nebo jiných jazyků nelze do jisté míry v současné době existovat. Tyto procesy mají obecný dopad na celkovou jazykovou situaci.

Potřeba dvojjazyčného vzdělání jako prostředku odborného vzdělávání je také významným faktorem mezinárodní spolupráce států. Jedním z nich je podpora mobility a vytvoření podmínek pro volný pohyb studentů a učitelů za účelem uznání a hodnocení jejich práce například v Evropě.

Dvojjazyčná příprava studentů a učitelů probíhá v rámci mnoha programů Evropské unie. Uvedeme několik nejdůležitějších programů podporujících nejen mobilitu studentů, učitelů či vědců, nýbrž i jejich vzdělávání ve dvou jazycích:

- program Erasmus Mundus je program podporující zahraniční mobilitu vysokoškolských studentů a pedagogů a spolupráci ve vysokoškolském vzdělávání v Evropě. (https://cs.wikipedia.org/wiki/Program_Erasmus), Program umožňuje studentům a mladým vědcům z celého světa získat vzdělání na evropských univerzitách.
- Socrates je jeden z hlavních programů Evropské unie ke zlepšení kvality vzdělávání a rozšíření spolupráce mezi zeměmi Evropské unie ve všech sférách vzdělávání.
- program Leonardo da Vinci je evropský program, zaměřený na podporu rozvoje kvality, inovací a evropské dimenze v systémech a praxi odborného vzdělávání, a to prostřednictvím nadnárodních projektů. (<http://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/leonardo-da-vinci>)
- program Tempus – stejně jako Erasmus se soustředil na vysokoškolskou mobilitu, v současnosti je jeho činnost omezená pouze na podporování center evropských studií. (<http://www.mezinarodni-organizace.wz.cz/eu/vzdelavaci-programy-eu/vzdelavaci-programy-eu.html#8>)
- program Mládež pro Evropu – program, který se nezajímá pouze o vzdělání, nýbrž o celou multikulturní výchovu a mimoškolní aktivity. (<http://www.mezinarodni-organizace.wz.cz/eu/vzdelavaci-programy-eu/vzdelavaci-programy-eu.html#7>)
- DAAD (Německá akademická výměnná služba) je jednou z největších organizací na světě zabývající se výměnou pracovníků na poli vědy. (<http://www.daad.cz/?menu=7>)
- CEEPUS (Central European Exchange Programme for University Studies) je středoevropský výměnný univerzitní program zaměřený na regionální spolupráci v rámci sítí univerzit. Program je určen pro pregraduální studenty od ukončení druhého semestru, postgraduální studenty a akademické pracovníky. (<http://www.jcu.cz/mezinarodni-spoluprace/zahranicni-pobyty/ceepus>)

Učitelé a studenti se aktivně účastní realizace společných vzdělávacích programů a získávají jedinečnou možnost studovat své obory v cizím jazyce na různých univerzitách. Studium v zahraničí, studium kultury a tradice jiné země jim umožňují podívat se jinak na vlastní kulturu a zvyky, zvýšit úroveň svého dvojjazyčného jazykového vybavení a stát se plnohodnotným členem moderní společnosti.

Rozšiřování hranic světového informačního prostoru v moderní společnosti má vliv na výměnu informací na dvojjazyčném základě a stává se z nejdůležitějších faktorů fungování jednoho multikulturního prostoru. Bilingvismus přispívá k vytváření lepších a věrohodnějších informačních kompetencí u člověka. Znalost cizích jazyků usnadňuje lepší orientaci v informačním shluku, citlivější vnímání jiné kultury, poskytuje tedy příležitost aktivně fungovat v sociálním a informačním prostoru moderní společnosti.

3.2 Bilingvní (dvojjazyčná) výchova dětí

Bilingvní výchova se stala rozsáhlým a všudypřítomným jevem moderního světa. Některé statistiky ukazují, že již polovina dětí v moderním světě je dvojjazyčná. Podle předpovědi mnoha vědců fenomén dětské dvojjazyčnosti bude i nadále růst a někteří vědci dokonce tvrdí, že dvojjazyčné vzdělávání brzy úplně nahradí tradiční. Cizí jazyk v předškolním věku, který byl do nedávné doby výsadou jednotlivých rodin, se v mateřské škole stává téměř univerzální. Bez minimální znalosti cizích jazyků společenský, politický, intelektuální a pracovní život každého člověka je nemyslitelný. Rozšíření a posílení mezinárodních vztahů ve všech sférách života přispívá k rozvoji společnosti jako celku. Snižování věku, kdy se cizí jazyky začaly učit, splňuje potřeby dospělých a bezesporu klade i nové nároky na učitele, kteří jsou zodpovědní za vzdělání mladší generace. Rodiče přirozeně usilují o to, aby jejich děti byly co nejvíce vybavené cizími jazyky. Právě přirozený bilingvismus (v užším slova smyslu) je zde důležitým faktorem, který jejich přirozeným nositelům značně přispívá a může usnadnit i cestu k osvojování dalších jazyků.

Existuje celá řada způsobů bilingvního vzdělávání, které se liší v závislosti na množství faktorů: přirozené bilingvní vzdělávání a výchova v rámci rodiny, předškolní bilingvní výchova, bilingvní vzdělávání v cizojazyčných školách, bilingvní vzdělávání neslyšících jako

jazykové menšiny, bilingvní vzdělávání etnických či kulturních jazykových menšin na území cizího státu atd. (Doskočilová, 2002:232)

V dnešní době už po třech letech rodiče i v nebilinálních rodinách začínají učit dítě novému jazyku hravým způsobem pomocí knih, zvukových nahrávek a filmů. V tomto věku děti již aktivně používají jména okolních předmětů, hraček a her. Proto je přirozené začít proces osvojování druhého jazyka dítěte cizojazyčnými ekvivalenty těchto slov. Výskyt nových hraček v tomto období může souviset s jazykem, který je studován. Například přesvědčit dítě, že tato panenka nerozumí češtině, protože přišla z Anglie, jméno má také anglické, a s dalšími panenkami si nebude moci hrát, pokud jí dítě nepomůže. Totéž lze říci o nových zvířatech. Rodičům se nedoporučuje, pokud mluví tím druhým jazykem, aby také s novými hračkami hovořili anglicky. Nyní se věnuje zvláštní pozornost obecným vývojovým aspektům ovládnutí cizího jazyka a řádné organizaci tohoto procesu.

Pokud jde o bilingvismus v užším slova smyslu, dobrých výsledků tréninku lze dosáhnout, když je koordinováno úsilí mateřské školy, střední školy a samozřejmě rodičů. Je také třeba zdůrazňovat internacionální pocity, zvědavost, toleranci a pluralitní světonázor v procesu výchovy dětí v prostředí, ve kterém jsou zastoupeny různé jazyky a kultury. V bilingvní výchově je velmi důležitá role učitele. Aby byla zajištěna kvalita ve výchově a vzdělávání bilingvních dětí, je třeba se dostatečně věnovat přípravě učitelů a dalších pedagogických pracovníků v této oblasti. Je potřeba vypracovat ucelený tréninkový plán, určit způsoby, jak ovládat proces učení a zvýšit motivaci. Učitelé by měli také absolvovat různá další vzdělávání ke zlepšení dovedností komunikace s bilingvními žáky, a konkrétně zlepšit znalost cizí kultury a reálií.

Dnešní vzdělání je vybudováno jako proces plnění osobních, kognitivních, hravých potřeb dětí v zajímavé komunikaci s dospělými a dalšími dětmi. Dítě předškolního věku si neuvědomuje, proč potřebuje znát druhý jazyk. Cíle dospělého člověka jsou pro něj příliš abstraktní: nemůže se naučit cizímu jazyku pouze proto, že mu to bude v budoucnu užitečné, anebo protože jeho matka to chce, aby mohlo v tomto jazyce komunikovat s ostatními lidmi. Nejdůležitější je vybudovat proces komunikace s ohledem na psychofyzikální možnosti dětí předškolního věku (paměť, pracovní kapacita, únava, potřeba střídání různých typů činností).

Komunikace by měla probíhat tak, aby se dítě stalo jeho přímým účastníkem. Motivem pro společné aktivity v druhém jazyce může být radost, radost z komunikace, z interakce, společných her s dospělými a vrstevníky. Cizí jazyk se v takové situaci chová jako "pravidlo hry", "šifra" pro dosažení výsledků komunikace a společných aktivit.

Ve dvojjazyčné škole se věnuje určitý počet hodin mateřskému jazyku a literatuře a druhému jazyku a literatuře ve druhém jazyce. Ve třídě studenti získávají potřebné dovednosti a osvojují si literární normy přijaté v obou jazycích. Dvojjazyčný program také umožňuje studium cizího jazyka. Druhý jazyk by měl být studován ne místo rodného jazyka, ale spolu s rodným jazykem, s podporou rodného jazyka, v organickém spojení s ním. Tato forma dvojjazyčného vzdělávání vytváří vyváženou dvojjazyčnost, tj. dvojjazyčnou osobnost, která stejně volně provádí komunikativní a akční činnosti ve dvou jazycích.

V dnešní době rodiče sledují různé cíle při vyučování druhého jazyka v předškolním věku dítěte:

- praktické (ovládání určitého množství jazykového materiálu, formování příslušné řečové kompetence, seznámení s kulturou národa studovaného jazyka);
- obecné vzdělání (vychovat dítě k respektování kultury, tradic, zvyků a morálky lidí, kteří mluví jiným jazykem, slušné chování při interakci mezi jazyky a kulturami, celkový rozvoj schopností sociální komunikace);
- obecný rozvoj (obohacení obsahu života dětí, intenzita komunikačního prostředí, rozšíření horizontu, rozvoj reflexe).

Při výuce dítěte rodiče také očekávají úspěšné zvládnutí různých aspektů výuky:

- učení základních dovedností mluveného projevu v cizím jazyce (porozumění a mluvení);
- získání jazykových znalostí (v oblasti fonetiky, slovní zásoby, idiomatiky, částečně morfologické a syntaktické struktury cizí řeči);

- rozvoj metalingválních schopností (uvědomění si jazykových jevů a schopnost porozumět jim);
- úvod do kultury zemí studovaného jazyka (seznámení s životem v jiné zemi);
- zvládnutí primární komunikace v druhém jazyce (formování základních komunikačních dovedností, schopnost se slušně chovat v komunikační situaci a dosažení komunikačních cílů v podmínkách omezeného ovládnutí druhého jazyka).

3.3 Výhody bilingvismu

Jak už bylo uvedeno výše, v dnešní době se stále častěji mluví o bilingvním vzdělání. Během posledních několika desetiletí se chápání cílů dvojjazyčného vzdělávání změnilo: bilingvní vzdělání je viděno nejen jako nástroj k zajištění mezinárodní komunikace při zachování etnické identity, ale i jako jedinečná možnost osobního i profesního růstu jedince. Děti, které vyrůstají v bilingvním prostředí, jsou navíc celkově lépe jazykově vybaveny než děti vyrůstající v jednojazyčných rodinách.

Na základě různých výzkumů, které byly shrnuty v odborné literatuře, jež jsem prostudovala, mezi mnohé výhody bilingvismu mimo jiné patří:

- větší schopnost učit se dalším jazykům
 - když znáte dva jazyky, naučit se dalšímu jazyku není tak těžké. Bilingvní lidé si lépe pamatují nová slova, rychleji chápou gramatiku, dokonale se orientují dokonce i ve složitých konstrukcích, protože již mají zkušenosti s výukou jazyků. Nejnovějším příkladem jsou děti ze zemí jako Nizozemsko, Dánsko či Finsko, které často hovoří bez potíží třemi, čtyřmi či pěti jazyky;
- větší schopnost kreativního myšlení
 - znalost dvou jazyků pomáhá člověku rozvíjet inovativnost a kreativní myšlení. Mimochodem, většina všeobecně uznávaných autorů a tvůrců byla dvojjazyčná;

- lepší školní výsledky a radost z učení
 - statistiky dokazují, že studenti, kteří mluví dvěma jazyky, získávají mnohem vyšší skóre v řadě standardizovaných testů než jejich monolingvní vrstevníci. Znalost dalšího jazyka je zkušenost, která přináší největší uspokojení v každém věku. Radost z prvních úspěchů na cestě k znalosti cizího jazyka může v dětech vzbudit větší vášeň celkem na učení. Také tento proces může zvýšit sebedůvěru a touhu po nových objevech;

- bilingvismus dělá studenty mobilnějšími, tolerantnějšími, flexibilnějšími
 - bilingvní osoby kombinují charakteristiky dvou různých národů. Je pro něj snadné pochopit nejjemnější odstíny významu cizích slov, vnímat skutečnosti existující v jedné kultuře a nepřítomné v jiné. Komunikační dovednosti bilingvních lidí jsou proto rozvinutější;

- větší citlivost a tolerance vůči rozdílným způsobům myšlení
 - při studiu cizího jazyka získáváte přístup ke kultuře s jejími zvláštnostmi a tradicemi, a nakonec se stáváte její součástí. To zase činí více tolerance ke kulturním rozdílům a identitě. Bilingvismus umožňuje se rychleji zapojit do mnohonárodnostních kolektivů;

- dvojjazyčné osoby mají lepší paměť a pružnou mysl
 - učení cizího jazyka je nejlepší způsob pro trénink paměti. Podle výsledků studie je monolingvista schopen zapamatovat si v průměru 5 nových slov denně, bilingvisté si pamatují dvakrát tolik;

- dvojjazyčné osoby mají větší šanci získat dobrou práci
 - osoba hovořící dvěma jazyky, bude mít mnohem větší výběr na trhu práce. Dvojjazyční lidé jsou ve stále stoupající míře potřební ve sféře maloobchodu, turismu, dopravy, styku s veřejností, bankovníctví a úřednictví, překladatelství, marketingu, obchodu, práva a vyučování. Dvojjazyčné osoby mají výraznou schopnost filtrování informací: lépe vnímají podstatu a mohou rychle vyloučit zbytečné věci. Mohou komunikovat s představiteli jiných národů. Jsou schopni se rychle pohybovat v každé situaci. Jsou více vnímaví

ke všemu novému. Většina zaměstnavatelů v prestižních společnostech právě proto raději zaměstnává dvojjazyčné zaměstnance. (Šatava,2001:121-123);

- bilingvisté jsou chráněni před duševními poruchami
 - zkušenost s dvojjazyčností má prospěšný účinek na mozek po celý život. Čím vyšší je stupeň dvojjazyčnosti, čím lépe člověk mluví jakýmkoli dalším jazykem, tím silnější je jeho odolnost vůči takovým nemocem, jako je stařecká demence a Alzheimerova choroba.

EMPIRICKÁ ČÁST

4. Výzkum

V teoretické části bakalářské práce jsme se zabývali otázkami, co je bilingvismus, jaké druhy bilingvismu existují, popsali jsme výhody bilingvismu a uvedli několik programů Evropské unie, které podporují dvojjazyčnou výchovu. V empirické části budeme prezentovat náš výzkum, který ukáže, jaká je reálná situace v rodinách, kde se vychovávají bilingvní děti. Dotazník vyplnili rodiče bilingvních osob. Informace v této práci by měly budoucím rodičům poskytnout základní informace o problematice bilingvismu, možnosti dvojjazyčné výchovy a výhody bilingvismu.

U rodin jsou zkoumány především:

1. mateřský jazyk
2. věk osvojení druhého jazyka
3. celkový pohled rodičů na bilingvismus
4. míru a úroveň používání jednotlivých jazyků
5. použití jazyků v různých situacích každodenního života
6. jazykové problémy bilingvistů

4.1 Metodika výzkumu

Hlavní metodou pro získávání dat bylo vyplnění dotazníků rodiči. Otázky byly připraveny na základě studia odborné literatury a mých osobních znalostí problematiky bilingvismu. Na otázky většina rodičů odpověděla elektronicky, se dvěma rodinami jsem se setkala osobně, několik rodin se zúčastnilo rozhovoru telefonickou formou (Skype). Bydliště dvojjazyčných rodin pro mě nebylo důležité. A proto jedna rodina, která se zúčastnila výzkumu, žije ve Zlíně. Šetření bylo zcela anonymní. Celkem bylo dotazováno 10 respondentů, jež vychovávají 11 dětí.

4.2 Výzkumný vzorek

Účastníci výzkumu byli vybráni na základě předem stanovených kritérií. Zkoumaným subjektem bylo celkem 10 úplných rodin – otec a matka, s maximálním počtem tří dětí od 5 roku do 16 let. Všechny rodiny žijou na území České republiky. Vysokoškolské vzdělání

rodičů pro výzkum nebylo důležité. Hlavním kritériem pro výzkum byla česká národnost jednoho z rodičů.

4.3 Dotazník pro rodiče bilingvních osob

- 1) Kolik dětí v bilingvní rodině vychováváte?
- 2) Pohlaví bilingvní osoby
- 3) Věk
- 4) Mateřský jazyk matky a další používané jazyky
- 5) Mateřský jazyk otce a další používané jazyky
- 6) Doplněte prosím jazyky, které používáte:
 - a. Rodiče mezi sebou
 - b. Bilingvní osoba s matkou
 - c. Bilingvní osoba s otcem
 - d. Děti mezi sebou (pokud je v rodině víc než jeden bilingvista)
 - e. Celá rodina
- 7) Jaký byl první jazyk, kterým Vaše dítě začalo mluvit?
- 8) Jak se Vaše dítě seznámilo s jazyky, které používá?
- 9) Máte bilingvní příbuzné?
- 10) Myslíte si, že dítě rozumí jednomu jazyku lépe než druhému?
- 11) Opravujete dítě, když kombinuje jazyky?
- 12) Má bilingvní osoba problémy týkající se čtení, výslovnosti, pravopisu v jednom z osvojovaných jazyků?
- 13) Když dojde k objevení a naučení nového slova v jednom jazyce, jak rychle se Vaše dítě toto slovo naučí i v druhém jazyce?
- 14) Preferuje bilingvní osoba jeden z osvojovaných jazyků?
- 15) Jaké vzdělávací instituce navštěvuje bilingvista a v jakém jazyku vzdělání probíhá?
- 16) Mělo nejbližší okolí dítěte anebo jeho vrstevníci problém s porozuměním Vašemu dítěti?
- 17) Který jazyk používá většina osob v okolí: ve školce, škole, obchodech?
- 18) Jak často bilingvní osoba navštěvuje zemi svého druhého jazyka? Jaký jazyk tam používá častěji?
- 19) Sleduje bilingvista televizi, pohádky či filmy v jazycích obou rodičů?
- 20) Používá bilingvní osoba výslovnost či přízvuk jednoho jazyka v jazyce druhém?

- 21) Zda, jakožto rodiče bilingvní osoby, vidíte ve dvojjazyčnosti spíše klady či zápory?
- 22) Přípravovali jste se nějakým způsobem na dvojjazyčnost u svého dítěte? Jak?
- 23) Kdybyste měli možnost podílet se na bilingvní výchově znovu, změnili byste něco ve svém přístupu?

4.4 Seznam dotazovaných rodin

Rodina č.	Matka	Otec	Pohlaví bilingvistů	Věk
1	Ruska	Čech	dívka	5
2	Ruska	Slovák	chlapec	10
3	Ukrajinka	Čech	dívka	5
4	Češka	Ukrajinec	chlapec	8
5	Vietnamka	Čech	dívka	5
6	Češka	Vietnamec	chlapec	14
7	Češka	Rus	dívka	16
8	Češka	Polák	dívka	16
9	Češka	Američan	chlapci	5+9
10	Češka	Španěl	chlapec	5

4.5 Krátká informace o dotazovaných rodinách:

Rodina č. 1

Rodina žije v České republice. Matka je Ruska, žije v České republice 12 let. V rodině je jedna dívka ve věku 5 let. Mluví a rozumí **česky** i rusky. Češtinu ovládá na úrovni o něco vyšší než ruštinu. Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:

1. Rodiče mezi sebou – česky
2. Bilingvní osoba s matkou – rusky
3. Bilingvní osoba s otcem – česky
4. Celá rodina – česky

Rodina č. 2

Jedná se o přirozeně dvojjazyčnou rodinu. Matka je Ruska, otec je Slovák. Maminka žije v České republice 20 let. Češtinu umí perfektně, vystudovala v Praze vysokou školu. Umí i slovensky, ale o trochu hůře než česky. Otec žije v České republice skoro celý svůj život. Spolu vychovávají chlapce ve věku 10 let. Prvním jazykem chlapce byla **čeština**.

Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:

1. Rodiče mezi sebou – česky
2. Bilingvní osoba s matkou – rusky
3. Bilingvní osoba s otcem – česky
4. Celá rodina – česky

Rodina č. 3

Rodiče z rodiny č.3 se seznámili na Ukrajině. Matka žije v České republice 7 let, češtinu ovládá velmi dobře, ale má ruský přízvuk. Otec umí také ukrajinsky, ale ne moc dobře. V rodině je jedna dívka ve věku 5 let. Prvním jazykem bilingvní osoby byla **čeština**.

Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:

1. Rodiče mezi sebou – česky

2. Bilingvní osoba s matkou – ukrajinsky
3. Bilingvní osoba s otcem – česky
4. Celá rodina – česky

Rodina č. 4

Rodina žije v České republice. Matka je Češka, otec je Ukrajinec. Žije v České republice 18 let. Česky mluví výborně bez přízvuku. Jeho mateřským jazykem je ukrajinština, ale perfektně umí rusky. Vychovávají spolu syna ve věku 8 let. Chlapec skvěle ovládá **ukrajinsky**, ale rozumí také ruštině, protože někteří jeho kamarádi jsou z Ruska.

Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:

1. Rodiče mezi sebou – česky
2. Bilingvní osoba s matkou – česky
3. Bilingvní osoba s otcem – ukrajinsky
4. Celá rodina – česky

Rodina č. 5

Matka z rodiny č. 5 žije v České republice celý život, ale jejím prvním jazykem byla vietnamština. Spolu se svým manželem, který je Čech, vychovávají holčičku ve věku 5 let, prvním jazykem které byla **čeština**.

Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:

1. Rodiče mezi sebou – česky
2. Bilingvní osoba s matkou – vietnamsky
3. Bilingvní osoba s otcem – česky
4. Celá rodina – česky

Rodina č. 6

Rodina č. 6 má podobnou situaci jako rodina č. 5. Otec se narodil v České republice, ale oba jeho rodiče jsou z Vietnamu. Má se svojí manželkou, která je původem Češka, chlapce ve

věku 14 let. Umí perfektně vietnamsky, česky a má dobrou znalost anglického jazyka. Prvním jazykem chlapce byla **čeština**.

Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:

1. Rodiče mezi sebou – česky
2. Bilingvní osoba s matkou – česky
3. Bilingvní osoba s otcem – vietnamsky
4. Celá rodina – česky

Rodina č. 7

Otec z rodiny č. 7 se narodil v České republice, ale jeho prvním jazykem byla ruština. Maminka je Češka, spolu mají dceru ve věku 16 let. Prvním jazykem dítěte byla **čeština**. Umí výborně rusky a skvěle ovládá anglicky.

Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:

1. Rodiče mezi sebou – česky
2. Bilingvní osoba s matkou – česky
3. Bilingvní osoba s otcem – rusky
4. Celá rodina – česky

Rodina č. 8

Rodiče rodiny č. 8 se seznámili v Polsku. Maminka velmi dobře ovládá polštinu. Otec žije v České republice přes 20 let, česky mluví perfektně bez přízvuku. V rodině je jedna dívka ve věku 16 let. Umí skvěle česky, polsky a také se učí německy. Prvním jazykem dítěte byla **čeština**.

Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:

1. Rodiče mezi sebou – česky
2. Bilingvní osoba s matkou – česky
3. Bilingvní osoba s otcem – polsky

4. Celá rodina – česky

Rodina č. 9

Rodina č.9 vychovává 2 bilingvní chlapce ve věku 5 a 9 let. Maminka je Češka, otec je Američan. Prvním jazykem dětí byla **angličtina**. Maminka je také bilingvní, perfektně umí rusky a česky. Otec česky rozumí špatně.

Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:

1. Rodiče mezi sebou – anglicky
2. Bilingvní osoba s matkou – anglicky a česky
3. Bilingvní osoba s otcem – anglicky
4. Celá rodina – anglicky
5. Děti mezi sebou – anglicky

Rodina č. 10

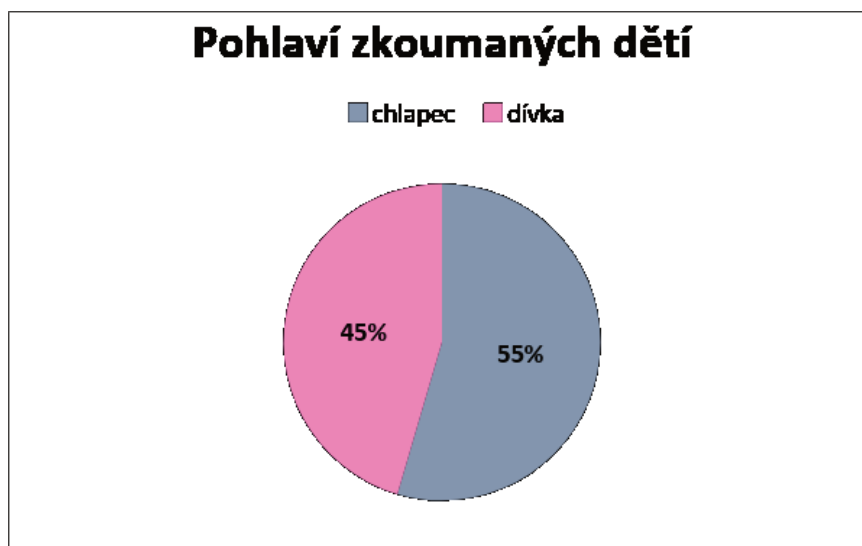
Rodina má jednoho chlapce ve věku 5 let. Maminka je Češka, otec je Španěl. Maminka perfektně umí španělsky. Prvním jazykem dítěte byla **čeština**. Otec česky rozumí špatně.

Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:

1. Rodiče mezi sebou – španělsky
2. Bilingvní osoba s matkou – česky
3. Bilingvní osoba s otcem – španělsky
4. Celá rodina – španělsky

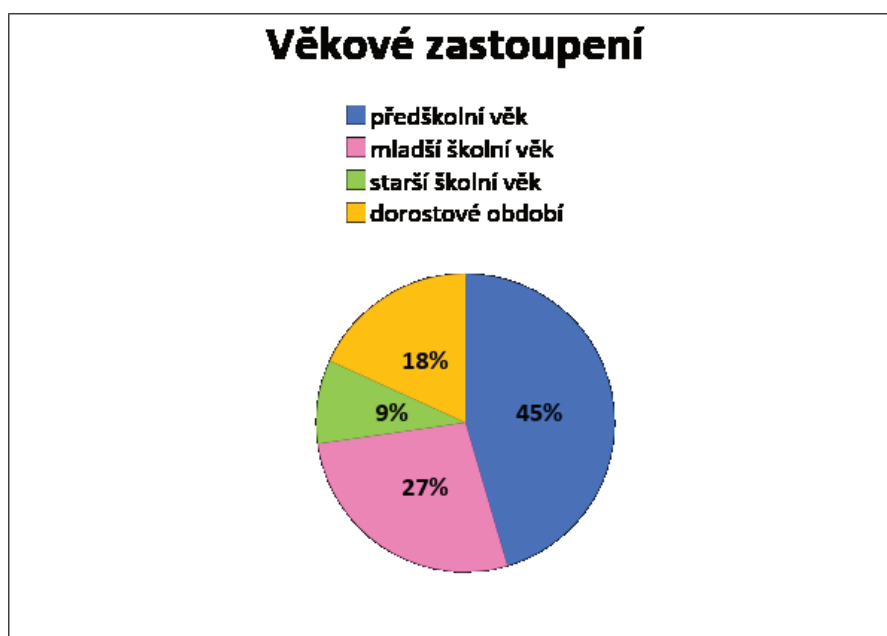
4.6 Charakteristika dotazovaných dětí

Výzkumu se celkem zúčastnilo 10 rodin, z toho bylo 5 dívek (45 %) a 6 chlapců (55 %), viz Obrázek 1. Všechny děti byly jedináčci, s výjimkou jedné rodiny, která vychovává 2 sourozence. Hlavním důvodem ke dvojjazyčné výchově u dotazovaných rodin byl fakt, že rodiče mají odlišné mateřské jazyky.

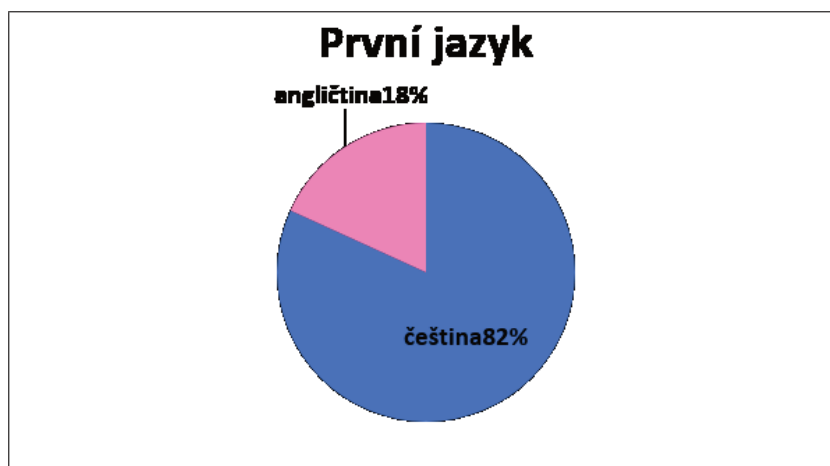
Obrázek 1: Grafické znázornění poměru pohlaví zkoumaných dětí

Další graf (viz Obrázek 2) znázorňuje věkovou kategorii bilingvních dětí: dětí v předškolním věku bylo 5 (46 %), v mladším školním věku bylo 3 (27 %), ve starším školním věku byl 1 (9 %) a v dorostovém období byly 2 (18 %):

Obrázek 2: Grafické znázornění věkového zastoupení

S výjimkou jedné rodiny, první jazyk všech bilingvistů byl česky (obrázek č. 3). S jazyky se všechny děti seznámily doma a ve vzdělávacích institucích. Všechny dotazované rodiny mají bilingvní příbuzné a některé děti se s jazyky poprvé seznámily přes příbuzné.

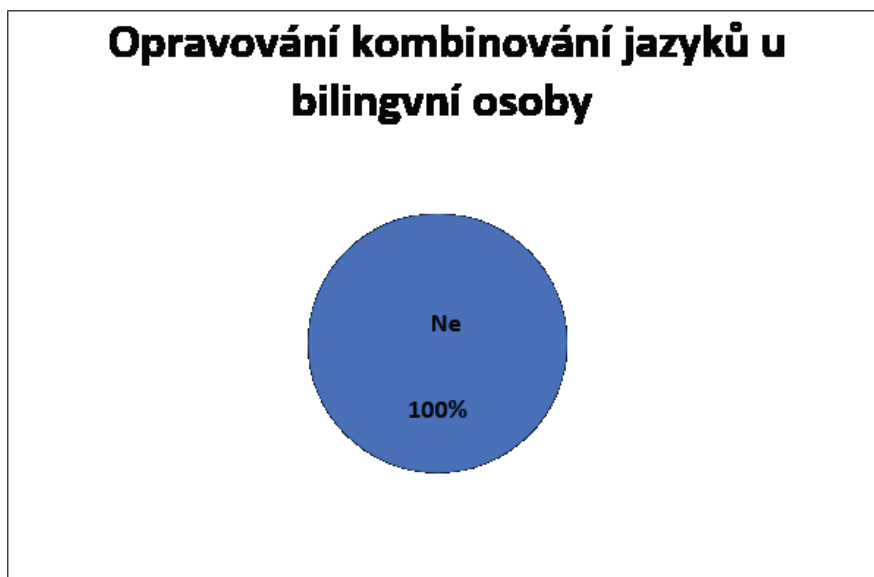
Obrázek 3: Grafické znázornění prvního jazyka, kterým začal mluvit bilingvista

Všechny děti rozumí jednomu jazyku lépe než druhému. Drtivá většina respondentů (9) rozumí lépe češtině a dva bratři rozumí lépe angličtině, která je mateřským jazykem jejich otce. Tato rodina jako jediná jako komunikační prostředek pro své dítě preferuje angličtinu. Bratři mezi sebou komunikují anglicky a v rodině se také převážně mluví anglicky.

Obrázek 4: Grafické znázornění výsledku otázky č.10

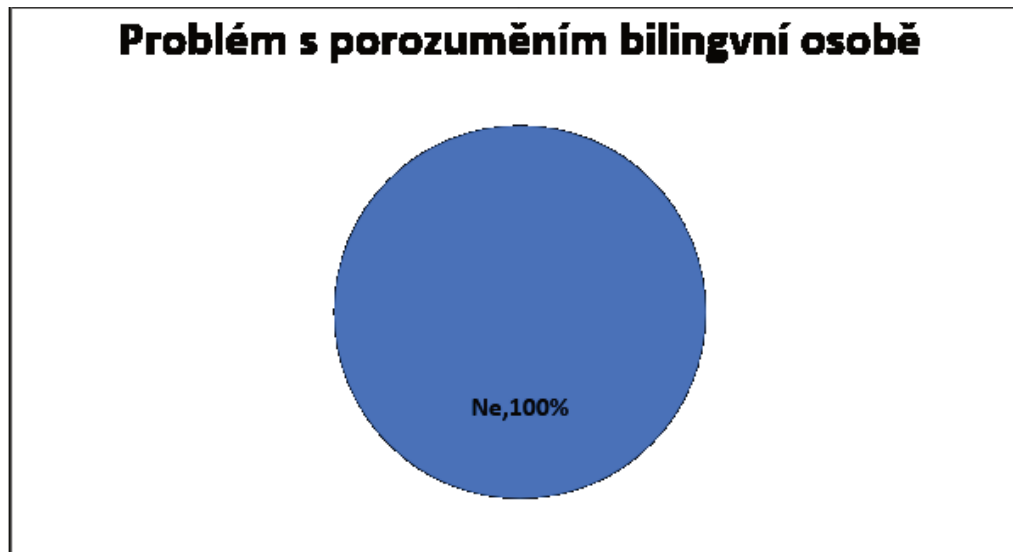
Všechny zkoumané děti kombinují jazyky a mají určitý problém se čtením a /nebo výslovností druhého jazyka. Všechny dotazované rodiny se shodly na tom, že u bilingvních osob v určité fázi docházelo nebo dochází k míchání obou jazyků dohromady, mnohdy v závislosti na tom, které slovo a v jakém jazyce je pro dítě snadněji vyslovitelné. Jedna respondentka uvedla: „Dítě kombinuje jazyky, když hovoří s otcem a zatím to má, dle mého názoru, kompenzační charakter, když neví slovo ve španělštině (většinou sloveso).“ Jiná respondentka uvádí: „Ano, někdy se to stává, že třeba si nemůže vzpomenout na nějaké slovíčko, řekne celou větu česky a to slovíčko, na které si nemůže vzpomenout, řekne rusky. Já mu jenom řeknu, že česky je to tak a tak. Ale kombinování jazyků nikdy nějak přísně neopravuju.“ Všichni respondenti se také shodli na tom, že řečový vývoj dětí probíhá bez komplikací. Všechny děti se dobře učí novým slovům, nikomu z bilingvních osob nedělá problém zapamatovat si nové slovní spojení.

Obrázek 5: Grafické znázornění výsledku otázky č. 11

Cílem další otázky bylo zjistit, jak na bilingvní rodiny reaguje okolí. Většina osob v okolí bilingvní rodiny používá český jazyk. Všechny dotazované rodiny totiž bydlí v České republice. Nikdo z okruhu nemá problém s porozuměním a komunikací s bilingvistou. Všichni známí dotazovaných bilingvních rodin vidí na dvojjazyčné výchově jenom klady a skoro všichni v okolí k tomu mají otevřený přístup. Co se týče dětského okolí bilingvistů, většinou to děti nevnímají a neřeší. Ale jedna respondentka uvedla: „Dcera je jediná ve třídě,

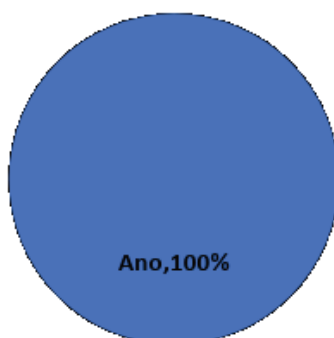
kdo ovládá polštinu a výborně zná polskou kulturu. Cítí se výjimečně. Řekla bych, že si tím, že umí něco víc než ostatní děti, zvýšila své sebevědomí“.

Obrázek 6: Grafické znázornění výsledku otázky č. 16

Na otázku č.18 a 19 všichni respondenti odpověděli skoro stejně. Všichni bilingvisté jsou ve stejné míře seznámeni s kulturou svého druhého jazyka: dívají se na pohádky a filmy, čtou knížky a časopisy v obou jazycích. Bilingvní osoby obecně rádi poznávají něco nového a jsou všemu otevření. Bilingvisté rádi navštěvují zemi svého druhého jazyka, dotazovaní rodiče se snaží co nejčastěji navštěvovat druhou zemi. Jenom dvě rodiny to nemohou dělat tak často, jak by si přály, a to z důvodu dálky (Amerika a Vietnam).

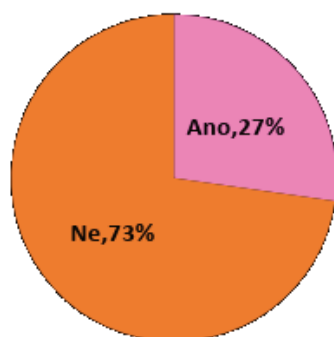
Seznámení s kulturou druhého jazyka

Obrázek 7: Grafické znázornění výsledku otázky č. 19

Co se týče přízvuku dítěte v obou jazycích, na základě odpovědí respondentů lze usoudit, že skoro všechny děti ovládají oba jazyky na perfektní úrovni. Dvě rodiny, kde je druhým jazykem ruština, uvedly stejný problém, který nastává při komunikaci v ruštině. Bilingvní osoby těchto rodin vyslovují cizí slova jako je *literatura*, *fyzika*, *matematika* apod. tvrdě. V ruštině se tato slova vyslovují s měkkými samohláskami. Jiná rodina, ve které u bilingvní osoby také nastává problém s přízvukem uvedla: „Vnímáme lehký český přízvuk ve španělštině a zároveň problém s měkčením“.

Přízvuk jednoho jazyka v druhém

Obrázek 8: Grafické znázornění poměru použití přízvuku jednoho jazyka v jazyce druhém

Jednou z nejdůležitějších otázek našeho dotazníku byla otázka č. 21. Tato otázka by mohla pomoci i budoucím rodičům, kteří přemýšlí nad dvojjazyčnou výchovou. Dotazovaní respondenti se jednomyslně shodli, že bilingvismus má jenom klady. Ani jedna rodina neuvedla žádný zápor. Nejčastější odpovědí na otázku č. 21 byla znalost dvou jazyků bez velkého úsilí. Výhody rodiče vidí hlavně do budoucna. Hodně z rodičů jako výhodu uvedli větší šanci získat dobrou práci. Také bilingvní výchova má dle nich pozitiva pro rozvíjení myšlení a dorozumívání. Znalost dvou jazyků je velmi užitečná při cestování.

Obrázek 9: Grafické znázornění poměru kladů a záporů bilingvismu

Cílem otázky č. 23 bylo zjistit, zda jsou rodiče spokojeni se svojí výchovou a zda by nechtěli něco změnit. Skoro všichni respondenti uvedli, že bilingvní vývoj jejich dětí probíhá v pořádku a žádnou změnu by neprovedli. Maminka z rodiny č. 9 uvedla, že kdyby měla možnost vrátit se zpět, mluvila by se svými dětmi pouze česky.

Obrázek 10: Grafické znázornění výsledku otázky č. 23

4.7 Dotazník pro bilingvisty dorostového a mladistvého věku

Za účelem vylepšení výzkumu jsme dotazovali nejenom rodiče bilingvních osob, ale také i dospívající a dospělé bilingvisty. První dotazník měl za účel zjistit jazykovou situaci v bilingvních rodinách a metody bilingvní výchovy z hlediska rodičů. Sledoval tedy především záměr rodičů a průběžné výsledky jejich výchovy. Abychom bilingvní situaci popsali co možná nejkomplexněji, do dalšího výzkumu jsme zahrnuli přímo mladistvé a dospělé bilingvní osoby. Mladí bilingvisté ve svých odpovědích reflektují nejen snahu a přístup svých cizojazyčných rodičů, jsou navíc s to posoudit své vyjadřovací schopnosti, stupeň své bilingválnosti, její výhody a případná úskalí a tím sdělit své autentické zkušenosti. Po zhodnocení všech výsledků bychom měli dospět ke konkrétním závěrům a doporučením pro mladé rodiče.

Druhého výzkumu se zúčastnilo 11 bilingvistů: 6 z výše dotazovaných rodin (rodiny č. 2, 4, 6, 7, 8, 9) a dalších 5 dospělých bilingvistů z jiných rodin. Všichni bilingvisté vyplnili dotazník elektronicky a poslali jej emailem.

Dotazník se skládá z 25 otázek: většina otázek je uzavřených, buď dichotomických (odpověď ano/ne), anebo výčtových (více možností). Pouze tři otázky, jež mají za účel zjistit, které další jazyky umí bilingvní osoba (otázka č. 6), dále klady a zápory bilingvismu (otázka č. 22)

a konečně, zda se bilingvisté v něčem cítí výjimečně (otázka č. 25) jsou otevřené. První otázka je informační či identifikační a zjišťuje, jakou vzdělávací instituci navštěvují respondenti.

Dotazník II:

- 1) Jaké vzdělávací instituce navštěvujete?
- 2) Dokážete říct, který jazyk jste si osvojil/a jako první:
 - a. jazyk matky
 - b. jazyk otce
 - c. jazyk rodiny
 - d. jazyk prostředí
 - e. oba jazyky souběžně
 - f. nevím
- 3) Který jazyk považujete za dominantní:
 - a. jazyk matky
 - b. jazyk otce
 - c. jazyk rodiny
 - d. jazyk prostředí
 - e. jazyk školy
 - f. nevím
- 4) Přemýšlíte v obou jazycích?
- 5) Pomáhá vám ve škole skutečnost, že mluvíte dvěma jazyky?
- 6) Které další jazyky umíte?
 - a. aktivně:
 - b. pasivně:
- 7) Máte pocit, že je pro Vás obecně jednodušší studovat další cizí jazyky?
- 8) Pokud máte sourozence, jak s ním komunikujete, když jste sami:
 - a. jazyk matky
 - b. jazyk otce
 - c. jazykem rodiny
 - d. jazykem prostředí

- 9) Pokud máte bilingvní kamarády, kteří mají stejnou kombinaci jazyků jako vy, jak s nimi nejčastěji komunikujete:
- jazyk matky
 - jazyk otce
 - jazykem rodiny
 - jazykem prostředí
- 10) Preferujete jeden z osvojovaných jazyků?
- 11) Máte problémy týkající se čtení, výslovnosti, pravopisu v jednom z osvojovaných jazyků?
- 12) Pokud se naučíte nějaké slovo či frázi v jednom jazyce, zajímá vás jeho ekvivalent v druhém jazyce?
- 13) Uvědomujete si někdy, že mícháte jazyky?
- 14) Pokud mluvíte jedním jazykem a chybí vám slovo, vypomůžete se druhým jazykem:
- ano, někdy
 - ne, nikdy
 - vždy se zeptám, jak se to slovo řekne v jiném jazyce
- 15) Jste rádi, když vás rodiče anebo další rodilí mluvčí (prarodiče, příbuzní) opravují, uděláte-li chybu v jednom z jazyků?
- 16) Všimáte si, že používáte výslovnost či přízvuk jednoho jazyka v jazyce druhém?
- 17) Mělo někdy Vaše nejbližší okolí anebo Vaší vrstevníci problém s porozuměním?
- 18) Považují Vás lidé v zemi Vašeho druhého jazyka za rodilého mluvčího?
- 19) Dodržovali Vaši rodiče zásadu, že na Vás každý z nich mluvil ve svém jazyce?
- 20) Umí každý z Vašich rodičů oba jazyky aktivně?
- 21) Vadí Vám, pokud jeden z rodičů neumí druhý jazyk?
- 22) Vidíte ve dvojjazyčnosti spíše klady či zápory? Uveďte příklady:
- klady:
 - zápory:
- 23) Zajímáte se o kulturu a zvyky země dalšího jazyka?
- 24) Chtěl/a byste, aby Vaše dítě také bylo bilingvní?
- 25) Cítíte se v něčem výjimečně? Pokud ano, v čem?

4.8 Krátká charakteristika 5 dospělých bilingvistů:

6 dospívajících bilingvistů jsme dotazovali z prvního dotazníku. Jsou to rodiny č. 2 (matka–Ruska, otec–Slovák, bilingvní osoba–chlapec ve věku 10 let), rodina č. 4 (matka–Češka, otec–Ukrajinec, bilingvní osoba–chlapec ve věku 8 let), rodina č. 6 (matka–Vietnamka, otec–Čech, bilingvní osoba–chlapec ve věku 14 let), rodina č. 7 (matka–Češka, otec–Rus, bilingvní osoba–dívka ve věku 16let), rodina č. 8 (matka–Češka, otec–Polák, bilingvní osoba dívka ve věku 16 let, rodina č. 9 (matka–Češka, otec–Američan, bilingvní osoba–chlapec ve věku 9 let). Podrobnější charakteristiku jsme rodin uvedli v našem prvním výzkumu. Dále popíšeme dospělé bilingvisty z jiných rodin:

Bilingvista č. 1

- 1) Pohlaví bilingvní osoby: muž
- 2) Věk: 25
- 3) Mateřský jazyk matky a další používané jazyky: **čeština**, angličtina, francouzština
- 4) Mateřský jazyk otce a další používané jazyky: **angličtina**, čeština
- 5) Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:
 - a. Rodiče mezi sebou – angličtina
 - b. Bilingvní osoba s matkou – čeština
 - c. Bilingvní osoba s otcem – angličtina
 - d. Děti mezi sebou (pokud je v rodině víc než jeden bilingvista) – čeština, angličtina, francouzština
 - e. Celá rodina – angličtina, čeština (závisí na prostředí, v rodinném kruhu spíše angličtina)

Bilingvista č. 2

- 1) Pohlaví bilingvní osoby: žena
- 2) Věk: 22
- 3) Mateřský jazyk matky a další používané jazyky: **čeština**
- 4) Mateřský jazyk otce a další používané jazyky: **angličtina**
- 5) Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:
 - a. Rodiče mezi sebou – angličtina
 - b. Bilingvní osoba s matkou – čeština

- c. Bilingvní osoba s otcem – angličtina
- d. Děti mezi sebou (pokud je v rodině víc než jeden bilingvista) – čeština
- e. Celá rodina – angličtina, čeština

Bilingvista č. 3

- 1) Pohlaví bilingvní osoby: muž
- 2) Věk: 21
- 3) Mateřský jazyk matky a další používané jazyky: **rumunština**, ruština, čeština, francouzština
- 4) Mateřský jazyk otce a další používané jazyky: **čeština**, **ruština**, rumunština, bulharština, ukrajinština, němčina (Otec rodiny č. 3 je také bilingvní).
- 5) Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:
 - a. Rodiče mezi sebou – ruština
 - b. Bilingvní osoba s matkou – rumunština
 - c. Bilingvní osoba s otcem – ruština
 - d. Děti mezi sebou (pokud je v rodině víc než jeden bilingvista) – čeština
 - e. Celá rodina – ruština/rumunština/čeština

Bilingvista č. 4

- 1) Pohlaví bilingvní osoby: žena
- 2) Věk: 24
- 3) Mateřský jazyk matky a další používané jazyky: **srbština**, čeština
- 4) Mateřský jazyk otce a další používané jazyky: **čeština**, srbština
- 5) Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:
 - a. Rodiče mezi sebou – čeština a srbština
 - b. Bilingvní osoba s matkou –srbština a čeština
 - c. Bilingvní osoba s otcem – čeština
 - d. Celá rodina – čeština a srbština

Bilingvista č. 5

- 1) Pohlaví bilingvní osoby: žena
- 2) Věk: 24
- 3) Mateřský jazyk matky a další používané jazyky: **čeština**, srbština
- 4) Mateřský jazyk otce a další používané jazyky: **srbština**, francouzština

5) Rodina komunikuje podle následujícího vzorce:

- a. Bilingvní osoba s matkou – čeština
- b. Bilingvní osoba s otcem – srbština

(Bilingvní osoba z rodiny č.5 je z rozvedené rodiny. Proto jsou uvedeny odpovědi jenom na tyto otázky.)

4.9 Výsledky průzkumu dospělých bilingvistů

Některé otázky dotazování respondenti měli stejné jako jejich rodiče. Pro lepší a vyváženější popis celkové situace bilingvismu v České republice bylo velmi důležité se dozvědět, jaký vztah mají sami bilingvisté k bilingvismu.

Nejvíce ze všech bilingvistů se lišil chlapec ve věku 9 let, v jehož rodině je dominantním jazykem angličtina. V této rodině (rodina č. 9) bylo zaznamenáno nejvíce rozdílů i v našem prvním dotazníku. V této rodině, jako v jediné, je dominantním jazykem angličtina, přičemž otec češtinu nepoužívá aktivně. Vzhledem k tomu, že je hlavním jazykem komunikace v této rodině též angličtina, tento chlapec angličtinu považuje nejen za dominantní, ale také za svůj první jazyk. Všichni další bilingvisté, 90 %, na rozdíl od chlapce z rodiny č. 9, odpověděli, že jejich prvním jazykem byl jazyk matky, přičemž 20 % matek nejsou Češky, dominantním jazykem však pro ně je přitom jazyk prostředí, tj. čeština. Zde je vidět, že vyvážené komunikační prostředí v rodině a znalost obou jazyků ze strany obou rodičů přináší lepší výsledky při přirozeném osvojování jazyka. Matka z rodiny č. 9 si to uvědomuje, protože na poslední otázku v dotazníku pro rodiče (Kdybyste měli možnost podílet se na bilingvní výchově znovu, změnili byste něco ve svém přístupu?) uvedla, že lituje, že s dětmi nemluví více a důsledněji česky.

Pro posouzení, jak znalost druhého jazyka pomáhá bilingvním osobám, jsme použili otázky č. 5, 6, 7. Znalost druhého jazyka ve škole pomáhá všem dotazovaným bilingvistům (100 %). Všichni bilingvisté umí buď aktivně nebo pasivně dalších několik jazyků. Bilingvisté se shodli na tom, že jim znalost dvou jazyků pomáhá při studiu dalších cizích jazyků. Jeden respondent upřesnil, že mu bilingvní vzdělání hlavně pomáhá při ovládnutí dalších slovanských jazyků.

Pro jazykové posouzení, a to je, na jaké úrovni bilingvní děti mají osvojené jazyky, byly použity otázky č. 4, 8-18. Zde se nejvíc lišil zase chlapec z bilingvní rodiny, kde je hlavním jazykem angličtina. Bilingvista z této rodiny jako jediný rozumí jednomu jazyku lépe než druhému. A okolí tohoto bilingvisty jako jediného má někdy problém s porozuměním bilingvní osoby. Z výsledků odpovědí na tyto otázky bylo také zjištěno, že všichni dospělí bilingvisté (100 %) přemýšlí v obou jazycích. Dále pak 70 % dotazovaných bilingvistů uvedlo, že pokud mají problém se slovem v jednom jazyce, vždycky se zeptají, jak se to slovo řekne v jiném jazyce. Dalších 30 % na tuto otázku odpověděli, že se někdy při chybějícím slově či frázi v jednom z jazyků vypomůžou slovem z druhého jazyka. Tato skutečnost vede k míchání jazyků, o němž jsme pojednávali výše (viz poslední odstavec v podkapitole 2.3), jehož jsou si dotazovaní bilingvisté většinou vědomí, což je velmi důležité pro jeho zmírnění až odstranění. Dalším zjištěním z otázek týkajících se úrovně jazyka bylo to, že se téměř všichni dotazovaní bilingvisté (100 %), pokud se naučí nějaké slovo či frázi v jednom jazyce, zajímají o jeho ekvivalent i v druhém jazyce. Na tuto otázku respondenti mohli odpovědět výběrem ze tří možností a má tedy škálový charakter. 80 % bilingvistů na tuto otázku odpovědělo odpovědí – ano, někdy. 20 % uvedlo, že se vždycky ptají na ekvivalent v druhém jazyce. A konečně otázkou č. 18 jsme zjišťovali, zda se bilingvní osoba liší od ostatních lidí v zemi druhého jazyka. Chlapce z bilingvní rodiny, kde je otec Američan, zatím bohužel za rodilého mluvčího v Česku nepovažují. Bilingvista č. 1 uvedl: „Na první poslech ano, později pochopí, že mám užší slovní zásobu a znalost frází“. Ostatní dospělí bilingvisté na tuto otázku odpověděli kladně.

Jak jsme uvedli výše, nejdůležitějšími otázkami pro nás byly otázky, které se týkaly osobního vztahu bilingvní osoby k bilingvistu. Pro zjištění této informace byly použity otázky č. 5, 7, 22-25. Na tyto otázky všichni dotazovaní bilingvisté (100 %) odpověděli shodně. Dvojjazyčné osoby se zajímají o kulturu, zvyky, tradice země dalšího jazyka. Všichni bilingvisté, respektive jejich rodiny v případě mladších respondentů, se snaží co nejčastěji navštěvovat zemi svého druhého jazyka. Dalším velmi důležitým zjištěním bylo, že skoro všichni bilingvisté (90 %) chtějí, aby jejich dítě také bylo bilingvní. Jedna respondentka na tuto otázku odpověděla, že to zatím neví. Drtivá většina respondentů se shodla na tom, že dvojjazyčnost přináší velké množství pozitiv. Nicméně dva mladiství respondenti uvedli tyto zápory: „správné používání ekvivalentních významů, rozdílné stavby vět atd.“, „mírné komplikace týkající se čtení, výslovnosti, pravopisu v jednom z osvojovaných jazyků“. Na druhou stranu klady, které uvedly dvojjazyčné osoby, byly: schopnost číst a psát ve dvou

jazycích, rozšíření komunikačního potenciálu, lepší paměť, větší šance získat dobrou práci a možnost bezprostředního poznání jiného kulturního prostředí. 70 % dotazovaných bilingvistů odpověděli na poslední otázku ohledně pocitu výjimečnosti jednoznačně kladně. Jedna respondentka uvedla: „Ano. Umím víc jazyků než ostatní ve škole. Často svým spolužákům pomáhám“. Další respondentka uvádí: „Ano. Myslím si, že díky bilingvnímu prostředí mám velkou představivost a dobře vyvinutou schopnost abstraktního a kreativního myšlení a taktéž velmi dobrou slovní zásobu“. Další respondent uvedl: „Trochu /pociťuji výjimečnost/ díky hlubšímu porozumění oběma jazykům naráz a částečně i kulturám. Přitom dobře vnímám i rozdílnosti a společné rysy. Toto vnímání mi umožňuje si lépe všimnout a předpokládat existenci rozdílností či podobností i u jiných jazyků a kultur, což mi dodává pocit větší, mezinárodnosti. Má kulturní i národní identita také není moc vyhraněná“. Další respondentka uvádí: „Ano, protože jsem doma ve dvou zemích, ve dvou kulturách a jazycích a zdá se mi, že mám určitý nadhled a lépe chápu historický a politický kontext v obou zemích“.

Otázky č. 19, 20, 21 se týkaly pohledu bilingvních osob na rodičovskou výchovu. Všichni dotazovaní bilingvisté jsou přirozeně bilingvní. Ale ne ve všech rodinách oba rodiče ovládají dva jazyky na vysoké úrovni. Právě v rodině chlapce, kde je dominantním jazykem angličtina, otec jako jediný neumí česky. Z toho důvodu jazyková znalost druhého jazyka chlapce z rodiny č. 9 se od ostatních bilingvních osob velmi liší. Pro posouzení bilingvní výchovy každé rodiny byla velmi důležitá otázka č. 19, tj, zda jejich rodiče dodržovali zásadu, že na děti každý z nich mluvil ve svém jazyce. Všichni bilingvisté na tuto otázku odpověděli kladnou odpovědí. Jedna respondentka uvedla: „Když jsem byla malá a učila se mluvit, tak ano. Nyní mluvím jak s matkou, tak s otcem oběma jazyky“. 50 % bilingvních osob uvedlo, že jim vadí (tj. případně by jim vadilo), kdyby rodiče neovládali oba jazyky aktivně. Z toho zjištění vyplývá, že by se oba rodiče měli snažit ovládat oba jazyky na co nejlepší úrovni, aby dítě slyšelo a používalo oba jazyky zhruba ve stejné míře. Je velmi problematické udržet jazyk, při jehož používání je některý rodinný člen vyloučen z komunikace.

4.10 Shrnutí výzkumu

V naší praktické části jsme se zaměřili na výzkum rodin, které tvoří partneři různých národností. Snažili jsme se pojmout celkovou situaci v bilingvní rodině. Cílem praktické části práce bylo poukázat, jaký vliv má dvojjazyčnost na rodinu a také zdůraznit její výhody. Zájem o toto téma jak v praktickém životě, tak i v odborné literatuře se zřejmě bude neustále zvyšovat. I teď je velké množství různých odborných publikací, článků a doporučení pro budoucí rodiny, které chtějí vychovávat své děti bilingvně.

Velmi významným zjištěním pro nás bylo:

- míchání jazyků si respondenti uvědomují;
- bilingvní osobám by vadilo, kdyby rodiče neuměli oba jazyky;
- pokud se naučí slovo či frázi v jednom jazyce, většina bilingvistů se zajímá o jeho ekvivalent i v druhém jazyce;
- drtivá většina dotazovaných bilingvistů automaticky uvedla, že by také chtěli, aby jejich děti byly dvojjazyčné;
- rodiny vidí na bilingvismu převážně jenom klady.

Na základě zjištěných dat by se dalo říci, že by rozhodnutí pro bilingvní výchovu mělo být vědomé. Rodiče by měli ovládat oba jazyky a s dvojjazyčnou výchovou se doporučuje začít ihned po narození dítěte. Bilingvní osoba by měla být stejně často v kontaktu s oběma jazyky. Rodiče by na začátku své bilingvní výchovy měli být důslední. Ideálně by oba rodiče měli plynule střídat jazyky, vyžaduje-li to situace. Jazyk není izolovaná komunikace, vytváří se v přirozeném komunikačním prostředí: je-li jeden z rodičů vyloučen z přirozené komunikace, u dítěte se neposiluje automatický přirozený kontext jazyka, což vytváří bariéru při aktivním osvojení jazyka v různých situacích. Může to mj. vést k pozdějšímu osvojení řečových dovedností v obou jazycích (ústně sdělený příklad pětiletého chlapce z rodiny 10, jehož otec, Španěl, neumí aktivně česky).

Všechny úvodní informace a definice bilingvismu z teoretické části se potvrdily v empirické části této práce. Cílem výzkumu bylo dokázat, že dvojjazyčnost přispívá k rozvoji obecné inteligence a individuálních schopností, že dvojjazyčné osoby úspěšně ovládají cizí jazyky a bilingvismus je velmi užitečný pro vývoj mozku. Praktická část a rozbor dotazníků ukázaly,

že bilingvní osoby, které mluví a aktivně používají dva jazyky, mají pružnější způsob myšlení, vyšší koncentraci, bohatší slovní zásobu a rozvinutější kreativní myšlení.

ZÁVĚR

Dominantním procesem moderní doby se stala globalizace, která vytváří architekturu nového světa. Většina dnešní světové populace se pohybuje v bilingvním prostředí. Změny, ke kterým došlo v naší společnosti v posledních letech: rozšíření vědeckých, obchodních a kulturních kontaktů, expanze hromadných sdělovacích prostředků a obrovské množství vědeckých a technických informací představují neodmyslitelné atributy naší doby, které vyžadují znalost cizích jazyků.

V práci jsme zachytili důležitost a význam bilingvismu v moderní České republice. V České republice nabývá na významu vícejazyčnost s ohledem na zvyšující se počet smíšených sňatků. V budoucnosti míšení národů bude čím dál častějším jevem. Před několika stoletími byla historie celého lidstva roztržena a rozdělena do dějin jednotlivých zemí, národů a kultur. Dnes se stává celosvětovou jednotnou historií: všechno, co se děje v životě jednotlivých zemí, tak či onak, ovlivňuje život v jiných částech světa.

V teoretické části bakalářské práce jsme uvedli, že bilingvismus je v současnosti velmi diskutovaným tématem a bude se stávat stále důležitějším. Teoretická část poskytuje nahlédnutí do problematiky bilingvismu, dnešního dvojjazyčného vzdělávání a výhod dvojjazyčnosti.

Cílem empirické části bylo zjistit celkovou situaci přirozených dvojjazyčných rodin. Výzkum probíhal formou dvou dotazníků, kterých se zúčastnily rodiny bilingvních dětí a dospělí bilingvisté. Spolupráce s těmito rodinami byla moc příjemná a výsledky z rozhovorů byly velmi užitečným zdrojem k získání důležitých informací souvisejících s otázkou bilingvismu v moderním světě. Výsledky výzkumu potvrzují, že bilingvismus se ve fungování sledovaných rodin a ve vývoji dětí neodráží negativním způsobem. Všechny rodiny se jednomyslně shodly, že bilingvismus má jenom klady. Pevně doufáme, že by některé budoucí dvojjazyčné rodiny v praktické části naší práce mohly najít inspiraci a užitečné rady pro bilingvní výchovu svých potomků.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Baker, C. 1988: *Key issues in bilingualism and bilingual education*. Multilingual Matters. ISBN-10 090502895
2. Braunová, D. 1997: Dva jazyky mohou pomoci i zkrátit. *MF Dnes*, roč. 8, č. 18.1
3. Čermák, F. 1994: *Jazyk a Jazykověda*. Praha: Pražská imaginace; ISBN 80-7110-149-4
4. Černý, J. 1998: *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico. ISBN 80-85839-24-
5. Doskočilová, H. 2002: *Kolik řečí umíš? Čeština doma a ve světě*, roč. 10, č. 2/3 ISBN 80-902952-1-5
6. Karlík P., Nekula M., Pleskalová J. (ed.). 2002: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, ISBN 80-7106-484-X.
7. Petráčková, V. – Kraus, J. 1995: *Akademický slovník cizích slov*. I. díl, A – K. Praha: Academia, ISBN 80-200-0497-1
8. Šatava, L. 2001: *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha: Cargo Publisher o.s.
9. Štefánik, J. 2000: *Jeden člověk, dva jazyky*. Bratislava: AEP, s. 3 Bratislava: Academic Electronic Press, ISBN 80-888-8041-6.
10. Štefánik, J. 2004: (ed.). *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: Academic Electronic Press. ISBN 80-88880-54-8.
11. Štefánik, J. 2000: *Bilingvismus na pozadí dvoch morfológicky odlišných typov jazykov. Intenčný bilingvismus*. Bratislava: Univerzita Komenského, b. ISBN: 80-223-1408-0.
12. Вайнрайх, У. 1972: 25-60 Одноязычие и многоязычие. In: В.А.Звягинцев (eds.), *Новое в лингвистике* № 6. Москва: Издательство иностранной литературы Прогресс

13. Плу́нган В.А. 2010: *Почемуязыкитакиеразные. Популярнаялингвистика*. М. АСТ – ПрессКнига, (Наука и мир).
14. Чиршева, Г.Н. 2015: *Детскийбилингвизм: одновременноеусвоениедвухязыков* (электронноеиздание). - СПб.: *Златоуст*,

Internetové zdroje:

15. Bilingvismus a výchova dítěte v bilingvní rodině. Dostupné z: <http://casopis.aklcr.cz/subdom/casopis/wp-content/uploads/2017/02/1-2017-Bilingvismus-a-v%C3%BDchova-d%C3%ADt%C4%9Bte-v-bilingvn%C3%AD-rodin%C4%9B.pdf>
16. Bilingvismus z pohledu rodičů. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/186-bilingvismus-z-pohledu-rodicu>
17. Ceepus (Central European Exchange Programme for University Studies). Dostupné z <http://www.jcu.cz/mezinarodni-spoluprace/zahranicni-pobyty/ceepus>
18. Německá akademická výměnná služba (DAAD). Dostupné z: <http://www.daad.cz/?menu=7>
19. Program Erasmus. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Program_Erasmus
20. Program Leonardo da Vinci. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/leonardo-da-vinci>
21. Smolíková, K. 2006: Cizí jazyky v předškolním vzdělávání. Metodický portál RVP [online]. [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/o/p/569/CIZI-JAZYKY-V-PREDSKOLNIM-VZDELAVANI.html/>
22. Šulová, L. 2007: Výuka cizích jazyků od raného dětství? Možná rizika či výhody. E-psychologie [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: <https://e-psycholog.eu/pdf/sulova.pdf>
23. Vzdělávací programy EU. Dostupné z: <http://www.mezinarodni-organizace.wz.cz/eu/vzdelavaci-programy-eu/vzdelavaci-programy-eu.html#8>